

MİLLİ MÜCADELE'DE SOMA*

Melih TINAL**

Samet ARICIOĞLU**

Öz

Osmanlı Devleti için I. Dünya Savaşı Mondros Ateşkes Antlaşması ile son buldu. Oldukça ağır şartlar içeren bu antlaşma ile Anadolu'nun işgaline de zemin hazırlanmıştı. İzmir'in işgali sonrasında Batı Anadolu'da başlayan Yunan ilerleyişi kısa süre içinde Soma sınırlarına kadar ulaşmış olsa da 1920 yılı yaz aylarına dek bu hattın ilerisi Yunan askerî gücüne ele geçirilemedi. Bu dönemde işgal bölgesi ile sınır konumunda bulunan Soma Cinge cephesi önemli bir direniş merkeziydi. Soma 22 Haziran 1920 tarihinde başlayan genel Yunan taarruzuyla 24 Haziran 1920'de Yunanlılar tarafından işgal edildi. Yunan işgali süresince Soma'da sıkıyönetim uygulandı. Kentin yönetimi için bir meclis oluşturuldu. Bu meclis talimatları İzmir'de bulunan Yunan karargâhından almaktaydı. İki yıldan uzun bir süre işgal altında kalan Soma, diğer birçok Batı Anadolu kentinde de yaşandığı gibi işgalin tüm olumsuzluklarıyla karşı karşıya kaldı. Soma 13 Eylül 1922 gününe kadar işgal altında kaldı.

Anahtar Kelimeler: Soma, Milli Mücadele, Soma Tarihi.

SOMA IN THE TURKISH WAR OF INDEPENDENCE

Abstract

The First World War ended with Armistice of Mudros. This treaty, which had very severe conditions, laid the groundwork for the invasion of Anatolia. Although the Greek progress that started in Western Anatolia after the occupation of Izmir reached to Soma borders in a short period of time, this line could not be captured by the Greek military force until the summer of 1920. During this period, Some Cinge front as border line with the occupation zone was an important center of resistance. Soma was occupied by the Greeks on 24 June 1920 with the general Greek attacks that began on 22 June 1920. During the Greek

* Bu çalışma Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü bünyesinde Samet Arıcıoğlu tarafından tamamlanan ve danışmanlığını Doç. Dr. Melih Tinal'ın yaptığı Milli Mücadele'de Soma başlıklı yüksek lisans tezi temel alınarak üretilmiştir.

** Doç. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.
(melih.tinal@deu.edu.tr).

*** Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Doktora Öğrencisi.
(sametaricioğlu@hotmail.com).

occupation, martial law was applied in Soma. A parliament was formed for the administration of the city. This assembly was taking the instructions from the Greek headquarters in Izmir. Soma, under occupation for more than two years, had all the negative sides of the occupation as it was experienced in many other Western Anatolian cities. The Greek occupation in Soma ended on 6 September 1922.

Keywords: Soma, Turkish War of Independence, History of Soma.

Giriş

Soma ve civarına ilişkin yapılan çalışmalar ile bölgedeki ilk merkez olarak kabul Tarhala'nın, Bizans döneminde *Trakhoula* ismiyle bir piskoposluk merkezi olduğu anlaşılmaktadır.¹ Soma'nın civarında kurulduğu düşünülen *Gharma* şehrinin de geç Bizans döneminde *Trakhoula*'ya bağlı olduğunu belirten çalışmalar mevcuttur. Söz konusu görüşleri ortaya koyan W.M. Ramsay, 787 yılında *Trakhoula* piskoposunun ikinci İznik Konsilinin egemenliği altına girdiğini aktarmıştır.

1071 yılında Sultan Alparslan'ın Malazgirt Zaferi ile Türklerin Anadolu'nun önemli bölgelerini ele geçirmesinin ardından 1078 yılında Süleyman Bey, Batı Anadolu'nun kıyı bölgeleri dışında kalan tüm noktaları Türk hâkimiyeti altına almıştır.² Türkmen kuvvetlerinin Bizans topraklarına düzenlediği akınlar neticesinde Soma da 1194 yılında Anadolu Selçuklu Devleti'nin hâkimiyeti altına girmiştir. XIII. yüzyılın sonlarına doğru ise bir takım küçük beylikler kurulmaya başlamış ve Soma toprakları da bir süre sonra, kurulan beyliklerden biri olan Karesioğulları Beyliği'nin egemenliği altına girmiştir. Beyliğin lideri Aclan Bey'in oğullarından Yahşi Bey kontrolünde olan ve Yahşi-Eli olarak isimlendirilen Soma'nın da içinde bulunduğu bölge ise bu olaydan yaklaşık on yıl sonra 1336 yılında Osmanlı egemenliği altına girmiştir.

Bölge, Osmanlı hâkimiyeti altında Tarhala merkezli bir kaza olarak uzun yıllar varlığını sürdürmüştür.³ Yerleşimin, önceleri bir mahalle konumunda bulunan Soma'da yoğunlaşması ile birlikte 1867 yılında kaza merkezi Soma olmuştur. Bu dönemde de Karesi Sancağına bağlı olma durumu devam eden Soma, 1881 yılından itibaren merkezi İzmir'de bulunan Aydın Vilâyetinin Saruhan Sancağına bağlanmıştır.

1 Vehbi Günay, "XVI. Yüzyılda Tarhala Örneğinde Batı Anadolu'da İskan Değişimi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt 21, Sayı 1 Temmuz 2006,107-122, s.110.

2 İhsan Kutlusoy, *Soma*, Üçdal Neşriyat Kollektif Şirketi Yayınları1971 ss.60-62.

3 Tahir Sezen, *Osmanlı Dönemi Yer Adları*, T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları Yayın Numarası 21 Ankara 2006 711 Sayfa, s.453.

1891 Aydın Vilayet Salnamesine göre Soma kaza merkezindeki 900 hanede 6142 kişi yaşamaktadır.⁴ Salnamede Soma'nın toplam nüfusu 18.904 kişi olarak belirtilmiştir. 1914 yılında ise Soma ve köylerinde 20.360 Türk, 2094 Rum, 10 Ermeni ve 11 Yahudi yaşamaktadır.⁵

1. Mütareke Döneminde Soma

Mondros Mütarekesi hükümleri ile Osmanlı Devleti fiilen son buldu. Mütarekenin 7. maddesiyle İtilâf Devletleri güvenliklerini gerekçe göstererek herhangi bir bölgeyi işgal etme hakkına sahip olmuşlardı. Nitekim 30 Ekim 1918 tarihinden hemen birkaç gün sonrasında İngilizler Musul'u işgal etmiş, Batum'a asker çıkardıktan sonra da Konya, Maraş, Birecik, Urfa ve Kars'a askeri birlikler yollamış ve Samsun'a çıkan donanmalarıyla da Merzifon'a kadar ilerlemişlerdi. 13 Kasım günü ise 55 gemiden oluşan İtilâf Devletleri donanması İstanbul Boğazi'na demirlemişti. Fransa, Uzunköprü- Sirkeci Demiryolu hattını kontrol altına aldıktan sonra Adana ve çevresini; İtalya ise Kuşadası, Fethiye, Bodrum ve Marmaris'i işgal etmişti. Yunanlılar da Uzunköprü-Hadımköy Demiryolunu kontrol altına almışlardı. İzmir-Kasaba Demiryolu'na da Fransız Yüzbaşı Guicet tarafından el konularak, işletmesinin artık İtilaf Devletlerince yapılacağı bildirilmişti.⁶

Yunanistan Paris Barış Konferansı henüz başlamadan iletmiş olduğu bir nota ile Meis Adası ve Marmara Denizi'nin batısı arasında çizilecek hattın batısında kalan tüm Batı Anadolu topraklarını istemekteydi.⁷ Yunanistan, Batı Anadolu'da öngördüğü toprakları edinebilmek maksadı ile kendisine hukuki bir dayanak olarak bölgede Rum nüfusun fazla olduğu tezini ortaya atıyordu. Batı Anadolu'ya ilişkin resmi nüfus istatistikleri olmadığını ifade eden Venizelos, Rum Patrikhanesince hazırlanmış olan ve Batı Anadolu'da 1.700.000 Rum yaşadığını içeren metinleri iddialarına kanıt olarak sunmaktaydı.⁸ Oysaki birçok gezginin farklı dönemlerde sunmuş olduğu rakamlar, başta İzmir olmak üzere bölgedeki Türk nüfusun Rum nüfusa oranla daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim 1891 yılında Duyun-u Umumiye-i Osmani İdaresi tarafından görevlendirilmiş Vital Cuinet'nin hazırlanmış olduğu istatistiğe de Aydın Vilayeti'ndeki nüfus dağılımı şu sayılarla yansımıştır:⁹

4 İbrahim Cavid, *Aydın Vilayet Salnamesi R. 1307/H. 1308* Hazırlayanlar Murat Babuçoğlu vd. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2010, 1143 Sayfa, s.543.

5 A.g.e., s.72.

6 Engin Berber, *Sanclı Yıllar: İzmir 1918-1922 Mütareke ve Yunan İşgali döneminde İzmir Sancağı*, Ayraç Yayınevi Ankara 1997 493 Sayfa, s.50.

7 *Türk İstiklal Harbi II. Cilt (Batı Cephesi) I. Kısım*, Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Yayınları Ankara 1963 ss.7-8; Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1995, s.182.

8 Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 494 Sayfa, Ankara, 1999, s.21.

9 Turan, A.g.e., s.22.

Tablo 1: 1891 Aydın Vilayeti Nüfusu

SANCAK	TÜRK	RUM
İZMİR	237.795	130.957
MANİSA	291.460	47.533
AYDIN	185.898	16.907
DENİZLİ	210.697	2.860
MUĞLA	131.484	10.026
TOPLAM	1.093.334	208.893

Nüfusa ilişkin gerçekler ortada olmasına rağmen İtilâf Devletleri tarafından Yunanistan'ın İzmir'i işgaline izin verilmiş ve 15 Mayıs 1919 günü saat 07.30 sıralarında ilk Yunan birlikleri karaya çıkarak Alsancak ve Pasaport karakollarını işgal etmişlerdi.¹⁰ Saat 09.00'a doğru da Patris ve Atronitos isimli gemiler Pasaport'a, Temistokles gemisi de Alsancak iskelesine V. Tümenine bağlı askerleri çıkarmıştı. Bu esnada Rumlara ait fabrikalardan ve Aya Fotini Kilisesi'nden yükselen çan sesleri İzmir semalarında işitilmekteydi.

I. Dünya Savaşı'nın ardından yeni acılara gebe olan İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceği haberi, 14/15 Mayıs gecesi İzmir'den gönderilen telgraflarla çevre ilçelere duyuruldu.¹¹ Soma halkı işgali 15 Mayıs günü öğrendi.¹² Dönemin Numune Mektebi Müdürü olan A. Suphi Dengiz Bey'in hatıralarına göre Turgutlu Posta Müdürü Ferit Bey tarafından Bakırlı Hafız Hüseyin Efendi'ye gönderilen şu telgraf ile İzmir'in işgal edildiği haberi Somalılara duyurulmuştu:¹³ *"Yunanlılar İzmir'e asker çıkarıyor. Efzonlar katliam yapıyor. Halk silaha sarıldı. Siz de vatan ordusuna iltihak edin."* Bu haberin ardından Soma'nın önde gelenleri Belediye binasında bir toplantı düzenledi. Toplantıda, Hacı Reşit Efendi'nin başkanlığında, Belediye Başkanı Osman Efendi ve Bakırlı Hafız Hüseyin Efendi'nin de bulunduğu Kuva-yı Milliye heyeti belirlendi. Cemiyetin ilk icraatı Sabri Balcı Çiftliğinde, Niyazi (Erakıncı) Bey liderliğinde 150 kişilik bir müfrezenin oluşturulmasıydı.¹⁴ Soma merkezli bu Kuva-yı Milliye Cemiyeti kısa sürede halktan geniş kabul gördü ve gelişti. Bu tarihlerde Soma'nın dağlık kesiminde Ala Süleyman, Deli Musa, Yusuf Onbaşı, Akkulak Çetesi ve Bulgurcu Efe namıyla tanınan İsmail Efe varlığını sürdürmekteydi. Jandarma Komutanı Mehmet Ali Konyar, bu kişilere durumu anlatmak ve onları mücadeleye davet etmek için birtakım görüşmeler yaptı. Görüşmelerden kısa bir süre sonra, Ala Süleyman'ın çağrısıyla, bölgedeki tüm bu silahlı güçler aldıkları ortak karar

10 Nurdoğan Taçalan, *Egede Kurtuluş Savaşı Başlarken*, Bilgi Yayınevi, İstanbul Mart 2007, s.263.

11 Kutlusoy, *a.g.e.*, s.77.

12 *A.g.e.*, s.77.

13 *A.g.e.*, s.77.

14 *A.g.e.*, s.77.

ile Soma'ya geldiler ve halk tarafından büyük sevinçle karşılandılar.¹⁵ Yine bu tarihlerde Yunanlıların siyah tenli olmaları sebebiyle Mavrolar diye tanımladığı, ilerleyen dönemlerde Akıncılar bölgesinde müfreze komutanlığı da yapacak olan, Bergama ve Soma bölgesinde Yunanlılara büyük zorluklar yaşatmış Arap Ali Osman Çavuş ve yardımcısı Zeybek Ali de Kuvâ-yı Millîye emrine girmişlerdir.¹⁶ Bu gelişmeler yaşanırken, Soma Mıntıka Komutanlığı'na da 14. Kolordu subaylarından Binbaşı Murtaza Bey atanmıştır.¹⁷ 6 Haziran günü de 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa Balıkesir'e gelmiştir.¹⁸ Geleceği daha önceden birliklere bildirilen Kolordu için Balıkesir Rüşdiye binası Kolordu Karargâhı olarak tahsis edilmiştir.¹⁹ Yusuf İzzet Paşa'nın gelişi ile birlikte Soma mıntıkası da belirlenmiş ve Bergama'nın güneyinden itibaren Akhisar ve Gördes çevresi olarak tespit edilmiştir. 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa'nın 8 Haziran 1919 tarihli emri ile 188. Alay, Soma mıntıkasında resmi olarak görevlendirilmiştir. Kolordu süvari birliğini de bünyesine katan 188. Alay'dan Soma-Balıkesir yolu ile Akhisar-Sındırgı ve Gördes bölgesini kontrol etmesi istenmiştir. Soma ve Ayvalık arasında kalan Dikili-Bergama-Paşaköy-Şat Dağı-Yenice bölgeleri de Ayvalık ve Soma mıntıklarınca kontrol edilecektir.²⁰ Soma Mıntıka Komutanlığına da Kaymakam Akif Bey getirilmiştir.

Soma'da görev yapacak olan Soma Müfrezesi Komutanlığına tebliğ olunan ilk emir harp ceridesine şu satırlarla kayıt edilmiştir:²¹ "... 188. Alaydan bir zabıt kumandasında 20 nefer Bergama'ya ve bir zabıt kumandasında elli nefer piyade ve dört makineli tüfekten mürekkep bir müfreze Kırkağaç ile Yunan işgali altında bulunan Akhisar arasında kain Bakırçay boğazına memur edilecek. Bunlardan Bergama'ya müretteb müfreze ora ahalisinden gönüllü olarak toplayacağı efrad ile milis kıtaatı teşkil ve depoda mevcut silahlarla bunları teslim ederek Yunan vuku bulacak işgal ve tevsi işgal harekâtına mani olacak esbabı müdafayı ihzar edecek. Kırkağaç Bakırçay'ına memur müfreze de mezkûr boğazı müdafaa ile Yunan ileri harekâtına muhalefet edecek. Bergama- Soma- Gördes hattında bir cephe teşkil ve milis teşkilatı icrasıyla Yunan harekâtı tecavüzüne ve taarruziyesine mukabile edilmek üzere Soma Mıntıkası Komutanlığı uhdeme tevdi ve mahalli mezkurda teşkil olunacak milis kıtaat ve efradına tevzi ve teslim edilmek üzere miktarı kafi silah ve cephane alınarak Soma'ya azimetim emrolundu. Ve bu babdaki mukarrerat sureti aynen zirde münderiç 8 Haziran 335 tarih ve 1 numaralı kolordu emri yeşmiyesiyle resmen tebliğ ve tamin edildi."

12 Haziran 1919 günü Bergama Yunanlılar tarafından işgal edildi. Haziran ayının ilk günlerinde Soma'ya gelmiş olan Yüzbaşı Kemal Bey de işgalin hemen öncesinde Yunanlılar tarafından esir alınmıştı. İşgalin ardından

15 ATASE İSH 8, 5516-464- s.13.

16 Teoman Ergül, *Kurtuluş Savaşı'nda Manisa*, Kebikeç Yayınları, Ankara 2007, ss.62-63.

17 A.g.e., s.63.

18 ATASE İSH 8, 5516-464- s.10.

19 ATASE İSH 8, 5516-464- s.6.

20 ATASE İSH 8, 5516-464- ss.11-12.

21 ATASE İSH 8, 5516-464- s.10.

hazırlıklara başlayan Türk güçleri 16 Haziran günü bir baskın düzenleyerek kenti Yunanlılardan geri aldı.²² Şerafettin Yılmaz *Türk İstiklal Harbi'nde Akhisar ve Soma Cepheleri* isimli çalışmasında baskının gerçekleşme tarihini 14 Haziran olarak belirtmekte ve Yunanlıların 400 kadar zayıat vermelerinin ardından bir bölümünün dağlara bir bölümünün de Menemen istikametinde kaçarak Bergama'dan uzaklaştığını aktarmaktadır.²³ Bergama'ya ilk giren Somalı Müfreze komutanları şu isimlerden oluşmaktadır: Soma'dan Akıncı Müfrezesi Komutanı Niyazi Bey ve Niğdeli Subay Edip Efendi, Soma'dan Doktor Abdi, Kemal Balıkesir'in yaveri Celal Avdan, Soma'dan Subay Remzi, Soma'dan Yüzbaşı Osman, Soma'dan Giritli Hüseyin, Soma'dan Emniyet Müdürü Mehmet Ali, Soma'dan İbrahim Çavuş ve Müfrezeleri.²⁴

16 Haziran günü Soma'dan Bergama'ya geçen 14. Kolordu Komutanı Mirliva Yusuf İzzet Paşa da kentin durumunu şöyle aktarmıştır:²⁵ *"Bergama'ya geldim. Kasabada sükûnet berdevam ise de şehrin işgalinde intizam ve inzibat lüzumu veçhile taht-ı temine alınamamıştır. Bu sebeple, Ayvalık'a karşı işar-ı ahire kadar hiçbir harekette bulunulmaması mütennandır."*

2. Soma Cephesinin Kuruluşu

19 Haziran 1919 tarihinde Yunanlılar Bergama'ya bir kez daha taarruza ettiler. 2000 kişilik Yunan gücünde Menemen'den gelen Yunan askerleri de bulunmaktaydı. Albay Kâzım Bey komutasındaki 500 kişilik Türk gücünün Soma'ya çekilmek zorunda kalmasıyla Bergama 20 Haziran günü işgal edildi.²⁶ Bergama'nın işgalinin ardından milli kuvvetlerin dağılması nedeniyle Yunan Birlikleri'nin Soma'ya da taarruz etme olasılığına karşı ancak 70 kişilik bir kuvvet oluşturulabilmiştir.²⁷

20/21 Haziran gecesini Kınık'ın güney bölgesinde geçiren Türk Birlikleri 21 Haziran günü müfrezelerin yeniden düzenlenmesini sorunuyla meşgul olmuşlardır. 23 Haziran'da Yunan Birlikleri'nin Kınık'a taarruz etmelerinin ardından Türk güçleri Hamzalı sırtlarına çekilmiştir.²⁸ Milli güçlerin Kınık yönünde başlayan çekilmeleri Cinge'ye kadar sürmüş ve Hamzalı Köyü sırtları Yunanlılarda ve Cinge Köyü sırtları da milli kuvvetlerde kalacak şekilde yerleşmiş, Cumalı köyü iki cephenin ortasında kalmıştır. Bu yerleşim

22 ATASE İSH 8, 5516-464, s.22.

23 Şerafettin Yılmaz, *Türk İstiklal Harbinde Akhisar ve Soma Cepheleri - 1919-1920*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1988 s.40.

24 Ergül, a.g.e., s.115.

25 Ali Çetinkaya'nın *Hatıraları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1993, Ankara, s.93.

26 Zekeriya Özdemir, *Milli Mücadele Yıllarında Balıkesir Cepheleri*, 1. Baskı 2001 Ankara, s.186; Rahmi Apak, *İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1990, s.50.

27 Kazım Özalp, *Milli Mücadele 1919- 1922* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Cilt 1, 4. Baskı Ankara 1998, a.g.e., s.28.

28 ATASE İSH 8, 5516-464- s.33.

oluşan Soma Cephesinin de ilk halidir. Cephenin oluşumu sürecinde Cinge bölgesinde Selvili Tepe yakınlarında Asteğmen Nuri Bey komutasındaki milli kuvvetlerle Yunanlılar arasında çok şiddetli çarpışmalar yaşanmış ve Selvili Tepe olarak isimlendirilen bölge Türk ve Yunan Birlikleri arasında 11 defa el değiştirmiştir. Bu arada 61. Tümen Komutanı Kazım Bey de Soma'ya gelerek cephe komutanlığı görevini üstlenmiştir. 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa'ya bağlı ve Ayvalık'tan Salihli'ye kadar uzanan bölgede 27 Mayıs 1919'dan itibaren 61. Tümen Komutanı olarak görev yapan Kazım Özalp'in de yeni görev yeri Soma olmuştur.²⁹

14. Kolordu Komutanlığı, Bergama'nın ikinci defa işgalinin ardından oluşan Soma cephesinde, Bandırma, Savaştepe, Balıkesir ve Soma'dan getirilen nizamiye ve Kuvâ-yi Milliye müfrezeleriyle takviye ettiği cephenin savunmaya elverişli bir halde düzenlenmesine önem vermiştir.³⁰ Cephede, 188. Alay'dan Yarbay Akif komutasında Bandırma'dan sevk edilen 100 kişilik düzenli birliğe ek olarak Soma, Kırkağaç, Bergama, Balıkesir, Savaştepe ve Gelenbe halkından meydana getirilen milli kuvvetler savunma hattını oluşturmuştu. Hamzalı bölgesinde 40, Cumalı batısında da Topçu Üsteğmeni Halit Bey komutasında 80 topçu eri mevcuttu. Bu birliklere ilave olarak Hamidiye(Çerkezköy) bölgesinde Yüzbaşı Behçet Komutasında 25 kişilik milli müfreze, Bölcek ve Sarıcalar batısında Piyade Üsteğmen Hüseyin Halet komutasında 350 kişilik Bergama bölüğü ve Kınık ile Soma arasındaki sırtlarda 700 kişilik bir kuvvet bulunmaktaydı. Bu gelişmelerle kurulan İzmir Şimal Cephesi Soma'nın işgal edildiği güne kadar yapısını korudu.

Bergama'nın ikinci defa işgalinin ardından Soma cephesinin oluşmasının yanında bir önemli gelişme de Bergama yönünden Soma istikametine doğru yaşanan göç hareketidir. Yunanlıların ilk yenilgileri sonrasında Menemen'de yaptıkları katliamın bir benzerini Bergama'da yapabilecekleri öngörülerek şehir boşaltılmış, Bergama halkı, Soma istikametine doğru eşyalarını ve hayvanlarını alarak göçe başlamışlardır.³¹ Bu göç hareketinin öncesinde de İzmir ve yakın çevresinin işgali sonucunda bölgeden Soma'ya doğru bir göç hareketi olmuştu.³² İzmir Uluslararası Tahkik Komisyonu'nda görevli Osmanlı Devleti Temsilcisi Yarbay Kadri Bey'in hazırlayıp Harbiye Nezareti'ne sunduğu rapora göre, bu göçte 63.000 kişi Soma, Balıkesir, Kırkağaç ve havalisine göç etmişti. Soma'ya göç edenlerin sayısı ise 1029 idi.³³ İşte bu göç hareketinden bir süre sonra Soma yeniden Yunan işgali nedeniyle yaşanan bir göçe uğruyordu. Tasvir-i Efkâr Gazetesi'nin 11 Ekim 1919 günü yayınlanan sayısına da yansıdığı gibi yaklaşık 30.000 Türk Soma ve Karesi yönünde göç etti. Göçmenlerin tarlalarında

29 Kutlusoy, *a.g.e.*, s.86.

30 Ergül, *a.g.e.*, s.72, , Dr. Adnan SOFUOĞLU, *Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu 1919-1921*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994, s.137.

31 ATASE İSH 8, 5516-464- s.31.

32 ATASE İSH 6, 7104- 227-147

33 *Türk İstiklal Harbi*, s.505.

bulunan mahsul toplanamadı. İşsiz ve aç göçmenlere ise Redd-i İlhak Heyetleri aracılığıyla yardımda bulunuldu.³⁴

Yunanlıların İzmir'e asker çıkarmalarının ardından Aydın'a doğru harekete geçmeleri ve bu durumun İtalyan nüfuz bölgelerini tehdit etmesi iki ülke arasında anlaşmazlıklara neden olmuştu. Soruna çözüm üretmek isteyen Paris Barış Konferansı dahilindeki Yüksek Konsey, taraflar arasında bir sınır tespit etmek yoluna gitse de Yunanistan'ın muhalefeti üzerine General Milne'yi işgal kuvvetlerinin ilerleyebilecekleri en ileri hattı tespit etmekle görevlendirdi.³⁵ Müttefiklerin himayesinde bulunan Yunanlılara güneyde İzmir-Aydın Demiryoluna, güneydoğuda Aydın'dan Nazilli'ye, doğu ve kuzeydoğuda Manisa ve Turgutlu'ya kuzeyde ise Ayvalık ve Bergama'ya kadar olan bölgede işgal için izin verilmişti. Yunanlılar milli kuvvetlerin direnişi neticesinde eldeki sınırlar dışına çıkamamıştı. Bu da söz konusu Milne Hattı'nın belirlenmesini gündeme getirmiş ve Paris'te çalışmaları devam eden Yüksek Konsey 18 Temmuz tarihli toplantısında Yunanlılar ile Türkler arasında bir sınır çizilmesini kararlaştırmıştı. Özetle çizilecek olan sınırın esas gayesi Yunanlıların Türk güçleri karşısında korunmasıydı. İzmir'e gelerek karargâhını kuran General Milne bu tarihten önce General Henry'yi konuya ilişkin bir ön çalışma gerçekleştirmesi amacıyla Soma'ya göndermişti. 13 Ağustos 1919 tarihinde Soma'ya gelen General Henry'nin ilk açıklaması amaçlarının tarafsız bir işgal muntıkası tayin edilmesi ve göçmenlerin geri dönüşlerinin sağlanması olduğuydu.³⁶ General Henry'nin başkanlığındaki heyette İngiliz Binbaşı Namy (Bandırma İskeleyi müfettişi) ve Soma'daki İngiliz subayı Johns da bulunmaktaydı.³⁷ Mülkiye müfettişi Ali Bey'in de dâhil olduğu komisyonda, kolordunun İngilizce tercümanı Hadi de Soma'ya gelmişti.³⁸

Bu sırada 12 Haziran 1919-2 Ağustos 1919 tarihleri arasında İzmir'de Yunanlılarca hapsolunan Kemal Bey de tutsaklıktan kurtularak Soma'ya dönmüş³⁹ ve Soma Mıntika Komutanlığı'nca heyete eşlik etmekle görevlendirilmiştir. Heyetin ilk icraatı stratejik öneme sahip Yenice istasyonu civarındaki bölgede keşif yapmak olmuştur.⁴⁰ Yine aynı gün, 13 Ağustos 1919 tarihinde, Soma'da hâkim olarak görev yapan Balıkesirli Hacı Tefik Bey'in evinde görüşme gerçekleşmiştir.⁴¹ Görüşmede Türk askeri gücünü temsilen Soma Cephesi Balıkesir Milli Tabur Komutanı Zarbalı Hulusi Bey, Somalılar adına Hafız Mehmet Efendi, Kırkağaçlılar adına Hadimi Ahmet Efendi, Bergamalılar adına da Hasan Bey bulunmuştur.⁴²

34 *Tasvir-i Efkâr*, 11 Ekim 1919.

35 Hasan Türker, *Milli Mücadele'de Salihli*, Salihli Belediyesi Kültür Yayınları, No:39, 2013, s.41.

36 Mustafa Turan, "İstiklâl Harbî'nde Milne Hattı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı: 21, s.568.

37 ATASE İSH 2, 2511- 43-28

38 Özalp, *a.g.e.*, s.53.

39 Özdemir, *a.g.e.*, s.19.

40 *A.g.e.*, s.54.

41 ATASE İSH 2, 2511-43-28

42 Metin Ayışığı, *Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye'ye Gelen Amerikan Heyetleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2004, s.63.

Heyet başkanı Henry, sulh konferansının General Milne'i işgal kuvvetleri komutanı olarak İzmir'e göndereceğini ve kendisinin de General Milne tarafından inceleme yapmak üzere cephelere gönderildiğini belirtmiştir. 8 Ağustos itibariyle Yunan Birlikleri'ne ilerlememeleri talimatı verdiklerini ve Türk tarafından da herhangi bir saldırıda bulunmamasını talep etmiştir.⁴³ Göçmenlerin de yerlerine dönmesini sağlamak istediğini bildiren General, Paris Barış Konferansı'nın kararıyla İzmir Sancağı ve Ayvalık'ı işgal etmiş bulunan Yunan güçleri ile Türk ileri hatları arasında tarafsız bir sınır tespit etmek istediklerini belirtmiştir. Görüşmeler esnasında Türk Heyeti tarafından Yunanlıların yapmış oldukları zulme dair belge ve raporlar da heyete sunulmuştur.⁴⁴

Ateşkese dair görüşmelerin devam ettiği bu süreçte Yunanlılar Ağustos ayı içerisinde 795'i subay olmak üzere toplam 54.340 askerden vücut bulan beş tümenlik kuvvetle mevzilerini güçlendirmiş ve Türk topraklarına kalıcı olarak yerleşmek niyetinde olduklarını açıkça göstermişlerdir.⁴⁵ Bu gelişme üzerine görüşmelerin hemen ertesinde cephe komutanlığı görevini yeniden üstlenen Yüzbaşı Kemal Bey, Soma cephesini takviye etmiş, Soma'da ikamet eden Rumların önde gelenlerinden Gramotikos'u baskı altına alarak İzmir hapishanesinde bulunan 900'den fazla Türk'ün kurtulmasını sağlamıştır.⁴⁶

General Milne heyetinin bölgedeki çalışmalarının ardından yapılan sınır tespiti 3 Kasım 1919'da Harbiye Nezareti'ne bildirilmiştir:⁴⁷ "...Ayvalık'ın 7 mil şimal şarkiyesinde ve Osmanlı'daki sırtta sahildeki bir noktadan başlayarak badehu Mardas ve Yaylacık dağlarının zirveleri hizasından sancak hududunu takip eder. Badehu Kestanedağı, Akmazdağı tepelerini takiben Düşme Köyü'ne, badehu Ürgüp deresi ile Menteşe deresinin arasındaki sırttan doğruca geçerek Bakırçayı ile Cumalı deresinin noktai iltisakına gelmek suretiyle cenuba kıvrılır. Badehu Örpekkaya istikametinde ve bir hattı müstakim üzerinde kible lodos istikametine (güneybatı), badehu Karasığırlı -Cince-Tepecik-Tatarköy-Montubeli-Yeniçiftlik-Papazlı köyleri arasından, badehu Başdağ üzerinden keşişleme(güneydoğu) istikametinde, badehu Kesterli, Yaris-şlık-(Ahmetli'nin 3 mil şarkında) Sart köylerine, badehu Erçiyaş yaylasının sırtında Kemer, Tabaklar, Semit, Bucak köylerine ve cenuba Çaylı cenubunda, badehu cenubu garbi istikametini takiben Bandırma'ya ve buradan İzmir sancağının cenub hududu ile iltisak edinceye kadar cenuba giden bir hattır."

Kararın uygulanmaya başlayacağı tarihin 12 Kasım olduğunu belirten Milne İzmir'in güneyinde İtilaf devletlerinde işgal edilmesi gerekliliğini belirttiği bir bölgeyi de yazısında belirtmiştir. Türklerin Anadolu'dan Yunanlıları tümüyle uzaklaştırmak amacıyla olması Yunanlıların ise bu hattın hedeflerini

43 ATASE İSH 2,2594-42-29AB

44 ATASE İSH, 2594-42-29; Özalp, a.g.e., s.54.

45 Türk İstiklal Harbi s.167.

46 A.g.e., s.121.

47 Özalp, a.g.e., ss.64-65.

sınırladığını düşünmesi bu hattın uygulanamamasında etkili olmuştur. Bununla birlikte Yunanlılar, görüşmelerin devam ettiği süreçte herhangi bir taarruzda bulunmamalarına dair kendilerine İngiliz generallerince verilen emirleri de dinlemeyerek sürekli olarak Türk mevzilerine saldırılarda bulunmuştur. General Henry ve beraberindeki heyetin General Milne tarafından gönderilmek suretiyle Batı Anadolu'da yürüttüğü girişimler ve bizzat Soma'da verdikleri beyanatın ardından General Milne'nin 21 Ağustos tarihli notasına dayanarak, bu tarihten itibaren 1 Kasım 1919'a kadar bölgede bir sükûnet söz konusu olmuştur. Bu sükûnet ortamı içerisinde Yunan ordusu gerekli hazırlıkları yapıp birliklerini takviye etmesinin ardından Soma Cephesinde taarruza geçmiştir. Bu gelişmeler İzmir'e Doğru gazetesinin 16 Teşrinisani 1335 tarihli ilk sayısına şu satırlar ile yansımıştır:⁴⁸ *"Türkün mevcudiyet-i hayatiyesini imhaya kasteden ve böyle bir maksad-ı melulane ile aylardan beri sevgili yurdumuzda icra etmedik şenaat bırakmayan Yunanlılar son günlerde umum cephelerimize yine taarruza başladılar. İngiliz heyet-i askeriyesi reisi olup 15 Ağustos'ta Soma'ya gelen General Hambari cenaplarının beyanat ve teminat-ı şifahiyesi ve General Milne cenaplarının 21 Ağustos tarihli notadaki ifadatına istinaden Kuva-yı Milliye iki aydan beri tatil-i taarruzat etmişti. Fakat vahşetlerini icra edebilmek zevkından mahrum kalmak istemeyen Yunanlılar, son vaziyetin kendilerine bahşettiği istirahatden bilistifade icap eden tahşidat ve tahkimatı yaptıktan sonra 1 Teşrinisani tarihinden itibaren Soma Cephesinden şedit taarruzlara başlamışlardır. Muhterem İngiliz Başkumandanlığının beyanatı ve âlem-i insaniyetin vicdan-ı umumisi namına bu mühinane taarruzlardan nefret etmemek mümkün değildir. Mukadderatını çiğnetmemeğe azim etmiş olan fedakâr milletimiz bittabi bu sefil düşmanlara icap eden dersi vermekte devam edecektir."*

Mustafa Kemal önderliğindeki Heyet-i Temsiliye, Harbiye Nezareti'ne Milli Kuvvetler de dâhil olmak üzere Batı Anadolu'da mevcut birliklerin üç cepheye ayrılmak suretiyle sevk ve idare edilmesini önermişti. Bu öneri doğrultusunda 19 Mart 1920 tarihinde Albay Refet Bey tebliğiyle gerçekleşen yapılanmaya göre Batı Anadolu üç cephe olarak plânlandı. Buna göre; İzmir Kuzey Cephesi 61. Tümen Komutanı Albay Kazım Bey'in emrinde Ayvalık, İvrindi, Soma, Akhisar kesimlerini, İzmir Doğu Cephesi de 23. Tümen Komutanı Albay Ömer Bey'in emrinde Marmara Gölü ile Gediz Çayı, Salihli ve Bozdağ bölgelerini, İzmir Güney cephesi de 57. Tümen Komutanı Albay Şefik Bey emrinde Ödemiş, Aydın ve Menderes Havzası'nı içine almaktaydı.⁴⁹ Cepheelerde görevlendirilen komutanlar 1920 yılı Mart ayından itibaren gayri resmi olarak komuta yetkilerini kullanmaya başlamışlardı. 1919 yılı Kasım ayında 188. Alay'ın bağlı bulunduğu ve merkezi Balıkesir'de bulunan 61. Tümen, 127 subay, 28 sivil memur, 1794'ü astsubay ve er olmak üzere toplamda 1949 personel, 1620 Piyade tüfeği, 12 Mitralyöz ve 12 topa sahipti.⁵⁰

48 İzmir'e Doğru, 16 Teşrinisani 1919.

49 *Türk İstiklal Harbi*, ss.242-243.

50 *A.g.e.*, s.463.

61. Tümen Komutanı Albay Kazım Bey'in emrinde bulunan ve Ayvalık, İvrindi, Soma ve Akhisar bölgelerinden oluşan İzmir Kuzey Cephesi'nde; Ayvalık'da Milli Alay Komutanı Pelitköylü Mehmet Bey ile birlikte Burhaniye, Edremit, Havran Müdafaa-i Hukuk Heyetleri, İvrindi'de Halit Bayrak komutasında bir nizamiye taburuyla birlikte milli kuvvetler, Akhisar'da ise Süvari Alay Komutanı Binbaşı Hacı Remzi Bey ve milli kuvvetler bulunmaktaydı. Soma'da ise, 1919 Kasım'ında, Yüzbaşı Kemal Bey komutasındaki 188. Alay 3. Taburu konuşlanmıştı.⁵¹ İlgili döneme ilişkin olarak Türk Birlikleri'nce hazırlanan haritada Türk ve Yunan Birlikleri şu şekilde aktarılmıştır:⁵² Ayvalık, Akhisar ve Soma'da birer tabur nizamiye ve çok sayıda makineli tüfek mevcuttur. Birliklerde ise şu komutanlar görevlidir: 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa, 61'inci Fırka Komutanı Miralay Kazım Bey, Ayvalık Mıntıka Komutanı Kaymakam Ali Bey, Ayvalık Miralay Komutanı Burhaniye eşrafından Mehmet Bey, Soma Mıntıka Komutanı Topçu Takımından Recep Bey, Soma Miralay Komutanı Kırkağaç eşrafından Hacı Salihzâde Emin Bey, Soma cephe Komutanı Yüzbaşı Kemal Bey, Akhisar Mıntıka Komutanı süvâri kaymakamı Sabri Bey, Akhisar Miralay Komutanı Celal Bey, Akhisar cephe Komutanı Yüzbaşı Ethem Bey, Miralay 1. Tabur Komutanı Dereköylü Yenişehir eşrafından Mehmet Bey, Miralay 2. Tabur Komutanı muâvini Yüzbaşı Muharrem Bey, Miralay 2. Tabur Komutanı muavini Mülazım-ı Evvel İsmail Bey, Miralay 3. Tabur Komutanı Selahaddin Bey, Miralay 3. Tabur komutan muavini Mülazım-ı Evvel İhsan Bey. Yunan Birlikleri ise: Bergama'da 11'inci Yunan fırkası, Manisa'da 12'nci Yunan fırkası şeklinde konumlanmıştır. Ayvalık cephesinde 1 piyade alayı 2 batarya cebel 1 süvari alayı birçok makineli tüfek bölükleriyle yüzlerce er ve otomatik tüfekler, Soma Cephesinde 1 piyade alayı 3 batarya sahra, birçok makineli tüfek bölükleriyle yüzlerce otomatik tüfek, Bergama'da ihtiyat kuvveti iki piyade alayı 4 batarya sahra, Akhisar Cephesinde iki piyade alayı, 2 batarya sahra, iki süvari alayı, Salihli cephesinde 1 piyade alayı, 3 batarya sahra, 1 süvari alayı, Manisa'da ihtiyat kuvveti 1 piyade alayı, 2 batarya sahra, 3 süvari alayı mevcuttur.⁵³

3. İşgalinden Kurtuluşuna Soma

22 Haziran 1920 günü başlayan genel Yunan taarruzu ile Akhisar işgal edilmesiyle Türk güçleri Salihli, Gelenbe ve Kırkağaç yönünde düzenli bir biçimde çekilmek zorunda kalmıştır.⁵⁴ Bu durum karşısında Türk güçleri de Salihli, Gelenbe ve Kırkağaç yönünde düzenli bir biçimde çekilmeyi başarmıştır. Bu süreçte Soma bölgesinde Kozluca-Sarıcalar-Cinge-Dereköy-Eynez-Saritepe hattını tutan mevzilerde Soma Milli Alay'ına bağlı birlikler ve Bergama bölgesinden derlenmiş milli müfrezeler yer almıştır. 188. Alayın 3. Taburu ile

51 A.g.e., ss.242-243.

52 ATASE 8626-595-7

53 ATASE 8626-595-7

54 *Türk İstiklâl Harbi*, s.136.

bir istihkâm bölüğü ve bir telgraf müfrezesi de Soma'da bekletilmiştir. Bir sahra ve bir obüs tabyası da Cinge'nin doğu sırtlarıyla Çamlıca Dağı bölgesinde mevzilendirilmiştir. Bakırçay'ın güney kesiminde Arpaseki bölgesinde Binbaşı Ağnostopulos Dimitrios Komutasındaki VI. Adalar Alayı'nın III. Tabur Muharebe grubuna bağlı Yunan birlikleri Eynez-Cinge hattına karşı geniş keşif taarruzlarına başlamış ve topçu ateşleriyle bu kesimin önemli noktalarını dövmüşlerdir. Bakırçay kuzey kesimlerinde IV. Alay III. Tabur Muharebe grubu Binbaşı Diamesis'in bir taburluk muharebe grubu, Paşaköy bölgesinde Sarıcalar istikametinde ilerleyerek bölgede bulunan 200 kişilik bir Türk müfrezesini savunmakta oldukları Sarıcalar sırtlarından çekilmeye mecbur bırakmıştır. Binbaşı Samarcı Dimitrois komutasındaki IV. Alaya ait bir muharebe grubu da Kozluca'ya karşı saat 04.00'te taarruza geçmiş ve bir süre devam eden çatışmanın ardından Kozluca'yı ele geçirmiştir.⁵⁵ 13 Nisan 1920 tarihinde Soma Cephesi Mıntıka Komutanı Kemal Bey tarafından, Soma Cephesi Milli Alay Komutanı olarak görevlendirilen Kasapoğlu Hüseyin Hulki Efendi hatıralarında Yunan taarruzuna ilişkin şu bilgileri aktarmaktadır:⁵⁶ *"Düşman evvelden hazırlıkta bulunarak geceleyin Akhisar Cephesi'nin Mermere, Kanlıboğazı, Alibeyler ve Saruhanlı Cephelerinden üstün kuvvetlerle taarruza geçerek Akhisar Cephesini yarmağa muvaffak olmuş ve askerlerimizi ric2ate mecbur etmiştir. Aynı gün düşman diğer cephelerden de taarruza geçmiş ise de, Soma Cephesi ile Saritepe Cephesi'ni yaramamıştır."*

24 Haziran sabahı vaziyeti daha net görmek maksadı ile Soma istasyonu ile çamlık arasında bir tepeye çıkan Kazım Özalp gördüğü manzarayı şu şekilde aktarmıştır:⁵⁷ *"Harta Boğazı'ndan şiddetli top sesleri geliyor ve bize bağlı süvari ve piyadeler kısmen Kırkağaç ve Gelenbe'ye çekiliyorlardı. Keçeci Hafız Emin Bey kumandasındaki süvariler de Kırkağaç'tan Harta Boğazı'na doğru yürümekte iken geri döndüler. Soma cephesinden şiddetli top ve tüfek sesleri işitiliyordu ve kıtalarımızın çekilmekte oldukları da görülüyordu. Vaziyet tamamıyla anlaşılıyordu. Yedek kuvvetlerimize Soma İstasyonu'nun hemen doğusundaki sırtlarda koruma tertibatı almaları için emir gönderdim. Bulduğumuz tepeye Harta Boğazı'ndan çekilen Kaymakam Sabri Bey, emrindeki birkaç zabitle geldi. Harta Boğazı'nda yapılmış olan çarpışmalar hakkında bilgi verdi. Süvari alayının çok kabiliyetli ve fedakâr subaylarından biri olan Yüzbaşı Halil Efendi'nin şehit olduğunu, Derviş Bey'in de kolundan yaralandığını öğrendim. 14. Süvari Alayı burada da kahramanlığını göstermiş ve düşmana pek acı zayıf at verdimiştii. Yüzbaşı Zeki Bey de bu çarpışmada yaralanmıştı."*

Yunan Birlikleri Soma'ya girmeden kısa bir süre önce Soma Mıntıka Komutanı Kemal Bey tarafından görevlendirilen Bigadiç Milli Taburu Bölük Komutanı Ali Osman Çavuş ve yine Bigadiç Milli Taburu Takım komutanlarından Hasan Çavuş, Turgutalp'e gelerek bu bölgeye ilerleyen Yunan Birlikleri'ne direnmişler ve bir Yunan subayı ve on kadar Yunan askerini etkisiz hale getirmelerinin ardından Yunanlıların makineli tüfek ateşi sonucu şehit

55 A.g.e., s.261.

56 Ahmet Kasapoğlu, *Milli Mücadele Anıları*, Kültür Bakanlığı Yayınları ,1998 Ankara, s.9.

57 Özalp, a.g.e., ss.137-138.

olmuşlardır.⁵⁸ Yunan Birlikleri'nin Bakırçay'ı takip etmek suretiyle Soma'ya doğru ilerlediği sıralarda, üç-dört kişilik Yunan keşif süvarileri de Eğnez istikametinden şehre girmişlerdir. Süvariler kısa bir keşfin ardından Turgutalp istikametine doğru yönelmişlerdir. Bu hadiseden yaklaşık olarak 20 dakika kadar sonra da Yunan birlikleri Soma'ya girmişlerdir.⁵⁹ Böylece 24 Haziran 1920 Perşembe günü saat 10-11 sıralarında Soma, Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Eski Postanenin bulunduğu noktaya kadar sakin bir şekilde gelen Yunanlılar kısa bir süre sonra borazanlarını çalmaya başlamışlardır. O esnada Zahar Ali isimli bir Türk şehre giren Yunan Birlikleri'ne ateş açmıştır. Zahar Ali'nin kurşunları Yunan süvarilerinin atına isabet etmiş ardından da kurşunlara hedef olan Zahar Ali hayatını kaybetmiştir.⁶⁰

Şehre giren Yunanlılar ilk olarak Kiliseye gidip ayinlerini yapmışlar, ardından da Hükümet Konağı'na yönelmişlerdir. Bütün bunlar olup biterken, Yunanlılara ait iki uçak da arazide geri çekilmekte olan Türk Birlikleri'ni ateş altına almıştır. Aynı gün Kırkağaç istikametinden Soma'ya doğru ilerlemekte olan 5/42 Efzon Alayı'na bağlı birlikler de saat 19: 00 civarında Soma'ya girmiştir. Kırkağaç ve Soma'nın Yunan Birlikleri'nin eline geçmesi ile sonuçlanan 24 Haziran 1920 muharebelerinde Türk Birlikleri üstün Yunan Birlikleri karşısında geri çekilmek zorunda kalmalarına rağmen, Yunanlılara ölü, yaralı ve esir olarak çok sayıda kayıplar verdirmişlerdir. Türk güçleri de şehit, yaralı ve esir olarak 300 kayıp vermiştir.⁶¹

Uzunca bir süre devam eden direnişin ardından 22 Haziran 1920'de başlayan Yunan harekâtı neticesinde 24 Haziran günü işgal edilen Soma'da Yunanlılar daha önce işgal ettikleri birçok yerde olduğu gibi sıkıyönetim ilan ederek, bir takım emirler yayınlamışlar ve halkı da bu emirlere uymaya çağırılmışlardır. Soma'daki varlıkları ilhak değil işgal biçiminde olan Yunanlılar idareye ve adliyeye müdahale etmemişler, daha çok siyasi bir görevi olan Armostis adında bir temsilci ile kenti yönetmeyi tercih etmişlerdir. Yerel ihtiyaçları karşılamak maksadıyla da bir meclis oluşturulmuştur. Oluşturulan meclis ve Armostis İzmir'de bulunan Yunan hükümet temsilcisi İstiryadis'den aldıkları talimatlar doğrultusunda faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. İşgal süresince Avukat Hilmi Bey de Belediye Başkanı olarak görev yapmıştır.⁶²

Soma'da bulunan işgal kuvvetlerinin bu süre zarfında devamlı bir karargâhı olmamıştır. Kurtuluş Savaşı bitiminde Yunanistan İşgal Kuvvetleri Komutanlığı görevini Hacı Anesti'den devralan General Trikupis bir süre Soma'da bulunan ve daha önce Akhisar'da görev yapan ve demiryolunun savunulması işini üstlenen Yunan III. Tümenin komutanlığını yapmıştır. 1920 senesinin son döneminde Soma'ya gelen Trikupis, bu süre zarfında Ağazade Hacı Raşit Efendi'ye ait olan evi 45-50 gün süre ile karargâh olarak kullanmıştır.⁶³

58 Ergül, *a.g.e.*, s.124.

59 *İzmir'e Doğru*, 27 Haziran 1336.

60 Kutlusoy, *a.g.e.*, s.92.

61 Türk İstiklâl Harbi, *a.g.e.*, s.265.

62 Kutlusoy, *a.g.e.*, s.93.

63 General Trikupis, *Hatıralarım*, Hüsniyat Matbaası, 1967 İstanbul, s.86.

O dönem İzmir’de yayınlamakta olan Kosmos Gazetesi, “Soma Civarında Durum” başlığıyla verdiği haberde cinayet ve eşkiyalık olaylarının son zamanlarda azaldığını ileri sürmüş ve bunu da bölgenin artık Yunan yönetiminde olmasına bağlamıştır. Gazete, müttefik güçlerin Türk subay ve idarecilerine; Yunanistan’ın bölgeyi müttefiklerin kararıyla işgal ettiğini, dolayısıyla Yunan ordusuna karşı yapılacak her hareketin aynı zamanda müttefiklere karşı yapılmış sayılacağını ve bunun da karşılıksız kalmayacağını belirttiğini aktarmıştır.⁶⁴ Esasen Mondros sonrası süreçte hep olagelen bir yıldırma, korkutma ve büyük güçlerle tehdit etme girişimlerinden biri olarak görülebilecek bu haberde aktarılanlar işgal sonrası süreçte yaşanan zulmün ve baskının ilgili yayın organınca itirafından başka bir şey olmamıştır.

27 Ekim 1920 tarihinde Balıkesir Jandarma Alayı Mülhakı ve Tensik Heyeti refakatine memur edilen teğmenin göndermiş olduğu istihbarat raporlarında da görüldüğü gibi, Yunanlılar işgal ettikleri Balıkesir, Bandırma, Erdek, ve Soma’da barış antlaşmalarına aykırı olarak, Müslümanları ticari hayattan koparmak için ithalat ve ihracat yasağı koymuşlar, hükümet konaklarına Yunan bayrağı çekip Türk memurlara görevden el çektirmişler, işkence, katliam, ırza tecavüz, mal gaspı eylemleriyle bölgede yaşayan Türkleri planlı bir şekilde yok etmeye çabalamışlardır. Yunanlıların Müslüman ahalinin elinde bulunan mallara el koyduğu, Osmanlı mahkemelerinin işlemez duruma geldiği ve hukuk davalarına papaz başkanlığında bir kilise heyetinin baktığı bilgileri de aynı raporda yer almaktadır. Aynı istihbarat raporunun Soma ile ilgili bölümünde de, Soma’da yaşayan halkın % 85’i Müslüman olduğu halde kasaba merkezinde çok az Müslüman görüldüğü belirtilmiş, Yunanlıların diğer bölgelerde yapmakta olduğu gibi Müslümanlara karşı tehditkâr bir tutum içerisinde oldukları ve silah aramak bahanesiyle Müslüman evlerine girerek ırza ve namusa tecavüz ettikleri, Türklerin herhangi bir vesile ile ortadan kaldırılma olaylarının her an yaşanmakta olduğunu belirtilmiştir. Soma’nın Yunanlılar tarafından işgalinin ardından Belediye binası mavi ve beyaza boyattırılmış hükümet konağına da Yunan bayrağı asılmıştır.

Bayramın birinci günü koluna bir Hilal-i Ahmer rozeti takan belediye başkanının 16 yaşındaki oğlu Yunan askerleri tarafından tutuklanmış ve saatlerce darp edilmiştir. Oğlunun serbest bırakılması için Yunan Komutanlığına başvuran Belediye Reisi de komutan tarafından kolundan tutularak merdivenlerden aşağı sürüklenmiş ardından da oğlu serbest bırakılmıştır.⁶⁵

64 Mevlüt Çelebi, “İtalyan Arşiv Belgelerinde İşgal Döneminde İzmir Basını”, *Kuva-yı Milliye’nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu* (6-8 Eylül 2009) Bildiriler 1. Kitap, Yayına: Hazırlayan: Oktay Gökdemir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını, İzmir, 2010, ss.57-71, s.64.

65 Uğurhan Demirbaş, vd., *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar’da ve Anadolu’da Yunan Mezalimi II*, T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No:30 Ankara, 1996 s.109.

Soma'nın Yunanlılar tarafından işgali esnasında hapisanede bulunan mahkûmların serbest bırakılıp Kuvâ-yı Milliye'ye katılmış olmaları bahane edilerek Türkler sürekli karakola gidip ifade vermek durumunda kalmıştır. Soma'da kaymakamlık görevini vekâleten yürütmekte olan vekil, asil olarak bu göreve atanan kaymakamın gelmesinin ardından bu görevden ayrılmış fakat asil kaymakamın hükûmet konağına girmesi Yunanlılarca engellenerek kendisine görev yapamayacağına ilişkin bir belge tebliğ edilmiştir. Raporu yazan teğmene göre, Müslüman ahalinin bugün içine düştüğü durumda en büyük hata Yunanlıların keyfi uygulamalarına karşı sessiz kalan kaza kaymakamındadır. İşgal süresince Soma'daki eğitim öğretim faaliyetlerinde gözle görülür bir değişiklik olmamış, Türk öğretmenler görevlerine devam edebilmişlerdir. Fakat Mustafa Kemal Paşa lehinde propaganda yapıp yapılmadığı Armostis tarafından sürekli olarak kontrol edilmiştir. Döneme ilişkin genel uygulamalarla ilgili olarak da Kutlusoy şunları aktarmaktadır:⁶⁶ *"Vergi, rüsum ve harçları yine Türk memurlar topluyor, memurlar İstanbul'dan aldıkları emre göre hareket ediyorlardı. Tren istasyonu Fransızların işgali altında olmakla birlikte Yunanlılar'a hizmet ediyordu. Linyit madeni Çimeris tarafından işletiliyordu. Bankaya da bir müdahaleleri olmadı. Ziraat bankası eskisi gibi çalışmasına devam etmekteydi. Fakat kullanılan para 'Drahmi' ve 'Lira' idi. Şehirde güvenliğin sağlanması meselesi de Yunanlıların kontrolündeydi. Köylerde bazı güvenlik zafiyetleri yaşanıyor, çeteler, eşkıyalar ve soyguncular köylerde yağma ve soygun yapıyorlardı. Belirlenen saatlerde dışarı çıkmanın yasak olduğu bu uygulamada yasaklara uymayanların tutuklanacakları duyurulmuştu. Sivillerin işgal bölgesinin dışına çıkması izne bağlanmış ve bu şekilde seyahat özgürlüğü sınırlandırılmıştı. Devrin Soma müftüsü İsmail Hakkı Bey ile sıkı münasebetleri oluşmuş halkın ibadetine bir karışma söz konusu değildi. İsmail Hakkı Bey'in işgal komutanlığında Türk halkının menfaatlerinin korunmasında gayreti büyük olmuştu."*

TBMM'nin idareyi ele alması ile birlikte oluşturulan düzenli ordu birlikleri Yunanlılara karşı I. ve II. İnönü zaferlerini elde etmişti. 1921 yılı Temmuz ayına gelindiğinde ise Kütahya Eskişehir Savaşı'nda düzenli ordu ilk yenilgisini almış ve Mustafa Kemal'in emriyle Sakarya'nın doğusuna çekilmişti. 5 Ağustos 1921 tarihli kanunla Mustafa Kemal'e başkomutanlık unvanı verilmesi ile başlayan süreçte Türk milletinin kader savaşı olan Sakarya Meydan Muharebesi kazanıldı. Büyük Taarruz ile yaklaşan zaferin sonucu olarak Yunan geri çekilişi başladı. Soma bölgesinden sorumlu 2. Ordu Karargâhına 8 Eylül gecesi gelen raporlardan anlaşıldığı üzere Yunanlılar 6 Eylül günü Akhisar, Soma ve Kırkağaç'tan çekilmişlerdir. Fakat bu çekiliş esnasında 15. Yunan Tümeni Soma'ya girmiştir. Yunan Ordusundan Ambelas Soma'ya gelişlerini ve ayrılışlarını şu şekilde aktarmıştır:⁶⁷ *"Yürüyüş gece ile gündüzün yerlerini birbirine terk edeceği, büllüllerin biraz sonra terennüme başlayacağı ve daha sonra da Apollo'nun arması olan hayat verici şark güneşinin doğmasına yakın saatlerde cereyan ediyordu. Bir taraftan yeni günün başlamasından sevinç duyarak, diğer taraftan da zuhur edecek*

66 Kutlusoy, a.g.e., s.93.

67 Ergül, a.g.e., ss.557-558.

can sıkıcı hallerin tesiri altında endişeli olarak ilerliyoruz. Karşıdan sekenesinin ekserisi Rum olan Soma kasabasını görmüştük. Biraz sonra içine girdik ve terkedilmiş bulduk. Rumlar birkaç gün evvelisi Dikili'ye gitmişler. Geride kalan Türk halkı da Kırkağaç'tan oraya gelmekte olduğumuzu haber almaları üzerine dağa kaçmışlardı. Bu kasabanın da Türk kuvvetlerini karşılamak üzere Türk bayraklarıyla donatılmış olduğunu gördük. Kasabanın Hristiyan mahalleleri tahrip edilmiş, kiliselerde bulunan azize resimlerinin de parçalanıp yollara atılmış olduğu görülüyordu. Tümen levazımı, ihtiyaçların bir kısmını oradan tedarik etmek için çalıştığı bir sırada, muhacirlerin terkedilmiş dükkânları yağma etmeye başladıkları ve evlere ateş vermeye koyuldukları görülünce, komutan, bu yolsuzlukları yapanların tecziyesini ve tekerrürü halinde şiddetli muamele yapacağını emir ve ilan edince tümende daima bulunması icap eden disiplinin muhafazası başarıldı. Sabahın saat sekizine doğru ancak 15 kilometreden biraz fazla yol yürüyebilmiştik. Buna muhacir kafilesinin ağır yürüyüşü yegâne amil olmuştu. Soma'dan aynı yolu takip ederek garbe ve biraz cenuba teveccüh ile yola devam edilmişti''

10 Eylül günü Yunan güçlerinin Sındırgı'nın kuzey ve kuzeydoğusuna doğru hareketi köylüler tarafından İnzibat Zabiti Hayri Bey'e bildirilmiş ve birliklerce Yunan güçlerinin Soma ve Kırkağaç yönüne doğru yönelen harekâtı da engellenmiştir.⁶⁸ Yine 10 Eylül günü İnzibat Zabiti Hayri Bey de Giresun Nahiye Müdürü'ne verdiği raporda Yunan Birlikleri'ne ilişkin şu bilgileri vermiştir:⁶⁹ *Sındırgı cihetinden Kırkağaç'a oradan Soma'ya gelen Yunan efradının miktarı 5-6 bindir. Bergama, yoluyla Dikili'ye doğru gitmiştir. Soma'da bilumum canlı mahlûkat dağlardadır...*

Soma'yı terk eden Yunan Birlikleri, kenti ateşe vermişlerdir. Türkler büyük ölçüde kent merkezinden ayrıldığı için can kaybı yaşanmamıştır. İnzibat Zabiti Hayri Bey'in telgrafından anlaşıldığı üzere Soma'da içine girilecek hane bulunamamış ve halk büsbütün yokluk içinde kalmıştır. Acilen yeteri miktarda kuvvet gönderilmesini isteyen Hayri Bey telgrafını Giresun Müdürü Mehmet Naci'ye, o da telgrafi Balıkesir Akıncı Müfrezeleri Komutanlığına aktarmıştır.⁷⁰

Yunanlıların Soma ve civarından çekilmeleri esnasında verdikleri zarara ilişkin 29 Mart 1923'te Garp Cephesi Komutanlığına Bursa Valiliği tarafından verilen rapora göre 18 kişi katledilmiş, 6 kişi yaralanmıştı. Yine aynı raporda ırza tecavüz vakalarının da yaşandığı kayıt altına alınmıştı. Ayrıca, 13 ev, 6 dükkân, 3 resmi bina ve 2 ibadethane yakılmak suretiyle kullanılamaz hale getirilmişti. Kuzey Ege genelinde de toplamda 6954 kişi hayatını kaybederken, 11129 ev, 2425 dükkân, 38 resmi, 34 dini bina ve 45 köy yakılarak zarar verilmiştir.⁷¹

13 Eylül 1922 Cumartesi günü saat 10.30 sıralarında 2. Ordu 16. Tümen 43. Piyade Alayı Yüzbaşı Tefik Bey komutasında Soma'ya girdi.⁷²

68 İbrahim Ethem Akıncı, *Demirci Akıncıları*, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2009, s.390.

69 A.g.e., s.380.

70 A.g.e., ss.380, 381.

71 Talat Yalazan, *Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soy Kırımı Girişimi*, II. Cilt, Genelkurmay Askeri Tarih ve Strateji Etüd Başkanlığı Yayınları, s.155.

72 Ergül, a.g.e., s.559

Sonuç

Mondros Mütarekesi sonrasında I. Dünya Savaşı'nı kaybetmiş olmanın acı sonuçları ile yüzleşen Osmanlı Devleti, kaderini büyük devletlerin insafına terk ederek bu süreci en az kayıpla atlatmayı plânlamıştı. 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in işgal edilmesine rağmen, yöneticilerin genel tavrında herhangi bir değişiklik olmamıştı. Osmanlı Devleti'nin bu tavrı, vatanperver Osmanlı aydınları, subayları ve halka sirayet etmemiş, başlangıçta yerel kurtuluş gayesi ile örgütlenen Türk milleti kısa bir süre içinde Mustafa Kemal önderliğinde tüm Anadolu'da özgürlük mücadelesi vermeye başladı.

Batı Anadolu'daki Yunan işgali boyunca bölge halkı ölüm-kalım mücadelesinin içindeydi. İşgalci güçlerin zulmünün yanında topraklarını terk ederek daha güvenli bölgelere gitmeyi göze alan göçmenler sayısız acı olaya maruz kaldı. Kuzey Ege'de küçük bir kasaba olan Soma da bu acılardan payına düşeni almış, fakat kurtuluş destanına ortak olmaktan da geri durmamıştır. Kurtuluş Savaşı sürecinde Soma ve civarında birçok önemli hadise yaşanmış olmasına rağmen bugüne kadar yapılan çalışmalarda genel olarak geri planda kalmıştır. Çalışmamız ile birlikte Soma'nın da Kurtuluş Savaşı destanımızdaki hak ettiği yeri alacağı inancındayız.

İzmir'in işgalinden itibaren milli mücadele safında yerini alan Soma, uzunca bir süre, kapısına kadar gelen düşmana direnmiş ve Kurtuluş Savaşı'nın örgütlenme sürecinde zaman kazanılmasına yardımcı olmuştur. Direndiği süre zarfında 14. Kolordu'nun 61. Tümen 188. Alayı öncülüğünde, bölge halkından oluşan milis kuvvetler, Yunan güçlerinin ilerlemesini engellemişlerdir.

Soma, Haziran 1920'de başlayan Yunan taarruzu neticesinde 24 Haziran 1920 tarihinde işgal edilmiştir. İki yıldan uzun süren bir zaman diliminde Yunan işgali altında kalan Soma 13 Eylül 1922 günü Türk askerlerinin kente girmesiyle bağımsızlığına kavuşmuştur.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

- ATASE İSH 8, 5516-464- Sayfa 10
ATASE İSH 8, 5516-464- Sayfa 6
ATASE İSH 8, 5516-464- Sayfa 10
ATASE İSH 8, 5516-464- Sayfa 11-12
ATASE İSH 8, 5516-464- Sayfa 13
ATASE İSH 8, 5516-464- Sayfa 33
ATASE İSH 8, 5516-464- Sayfa 31
ATASE İSH 6, 7104- 227-147
ATASE İSH 2, 2511-43-28
ATASE 8626-595-7
ATASE 8626-595-7
ATASE İSH 2,2594- 42-29AB
ATASE İSH, 2594- 42-29

II. Süreli Yayınlar

İzmir'e Doğru

Tasvir-i Efkar

III. Kitaplar

- AKINCI, İbrahim Ethem, *Demirci Akınları*, 3. Baskı, Türk tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2009.
- Ali Çetinkaya'nın Hatıraları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1993.
- APAK, Rahmi, *İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1990.
- AYBARS, Ergün, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1995.

- AYIŞIĞI, Metin, *Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye'ye Gelen Amerikan Heyetleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2004.
- BERBER, Engin, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922 Mütareke ve Yunan İşgali döneminde İzmir Sancağı*, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1997.
- YALAZAN, Talat, *Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soy Kurumu Girişimi*, II. Cilt, Genelkurmay Askeri Tarih ve Strateji Etüd Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1994.
- DEMİRBAŞ, Uğurhan-vd, *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi II*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No:30 Ankara, 1996.
- ERGÜL, Teoman, *Kurtuluş Savaşı'nda Manisa*, Kebikeç Yayınları, Ankara, 2007.
- GENERAL TRİKUPİS, "Hatıralarım" Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul, 1967.
- İBRAHİM CAVİD, *Aydın Vilayet Salnamesi R. 1307/ H. 1308*, Hazırlayanlar: Murat Babuçoğlu vd. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2010.
- ÖZALP, Kazım, *Milli Mücadele 1919- 1922*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Cilt 1, 4. Baskı Ankara, 1998.
- KASAPOĞLU, Ahmet, *Milli Mücadele Anıları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.
- KUTLUSOY, İhsan, *Soma*, Üçdal Neşriyat Kollektif Şirketi Yayınları, İstanbul, 1971.
- ÖZDEMİR, Zekeriya, *Milli Mücadele Yıllarında Balıkesir Cepheleeri*, 1. Baskı, Ankara, 2001.
- SEZEN, Tahir, *Osmanlı Dönemi Yer Adları*, T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları Yayın Numarası: 21, Ankara, 2006.
- SOFUOĞLU, Adnan, *Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu 1919-1921*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994.
- TAÇALAN, Nurdoğan, *Egede Kurtuluş Savaşı Başlarken*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2007.
- TURAN, Mustafa, *Yunan Mezalimi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999.
- TÜRKER, Hasan, *Milli Mücadele'de Salihli*, Salihli Belediyesi Kültür Yayınları, No:39, Salihli, 2013.
- Türk İstiklal Harbi II. Cilt (Batı Cephesi) I. Kısım*, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Yayınları, Ankara, 1963.

IV. Makaleler

ÇELEBİ, Mevlüt, “İtalyan Arşiv Belgelerinde İşgal Döneminde İzmir Basını”, Kuva-yı Milliye’nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu (6-8 Eylül 2009) Bildiriler 1. Kitap, İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2010.

GÜNAY, Vehbi, “XVI. Yüzyılda Tarhala Örneğinde Batı Anadolu’da İskan Değişimi”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt 21, Sayı 1 Temmuz 2006,107-122.

TURAN, Mustafa, “İstiklâl Harbi’nde Milne Hattı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı:21, s.568.

V. Tezler

YILMAZ, Şerafettin, *Türk İstiklal Harbinde Akhisar ve Soma Cepheleeri - 1919-1920*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1988.